

МІЖВОЄННА ІМІГРАЦІЯ У ФРАНЦІЇ В ГРОМАДСЬКІЙ ДУМЦІ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ (За матеріалами газети “Діло”)

Леся КУПИН

Львівський національний університет імені Івана Франка
кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн

Спроба аналізу імміграційної політики Франції в громадській думці Західної України впродовж 1919–1939 рр. за матеріалами газети “Діло”. Досліджується французьке законодавство щодо іммігрантів та вплив на нього соціально-економічних та зовнішньополітичних чинників.

Ключові слова: імміграція, політика, законодавство, громадянство, асиміляція.

Впродовж міжвоєнного двадцятиліття Франція мала значну потребу у закордонній робочій силі, що стало результатом величезних людських і матеріальних втрат в часі Першої світової війни (1315 тис. осіб було вбито, серед них 27 % чоловіків від 18 до 27 років, 2,8 млн поранено, 0,5 млн хворих, 600 тис. калік)¹. Матеріальні збитки країни (зруйновано 790 тис. будинків, 22900 фабрик, 4800 км залізничних колій, 58 тис. км шосейних доріг, 1 тис. км каналів), спричинені війною, становили 35 млрд золотих франків². Окрім цього, для Франції 1918–1939 рр. характерний надзвичайно низький натуральний приріст, за яким вона посідала одне з останніх місць у Європі³. Така ситуація, спричинила працевлаштування у французькій промисловості та сільському господарстві сотень тисяч вихідців із європейських країн. Як наслідок, міжвоєнна імміграція у Франції стала предметом вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Серед них можна виокремити праці Володимира Іонцева⁴, Степана Качараби⁵, Миколи Флоркіна⁶, Мішеля Ванбюра⁷, Клода Вендена⁸, Ніколя Парінода⁹. Вони ґрунтовно висвітлили французьке імміграційне законодавство, соціально-побутові умови іммігрантів, статистику еміграційного руху. Проте, поза їхньою увагою опинилися громадські аспекти цієї проблеми. А між тим, вона тримала громадську думку у постійній напрузі, викликаючи постійні дискусії та суперечки. Особливої гостроти вони набирали на Західній Україні, звідки походила чи не половина усього еміграційного масиву Польської держави. Численні матеріали про імміграцію у Франції загалом та українську, зокрема знаходимо на сторінках популярного львівського часопису “Діло”. Вони, певною мірою відзеркалювали ставлення усієї західноукраїнської громадськості до еміграційного руху у розглядуваному напрямку.

Виходячи із засади, що для емігруючих значну вагу мала інформація, газета “Діло” оперативно знайомила читачів зі змінами французького імміграційного законодавства. Так, на її сторінках жваво обговорювався французький закон про натуралізацію іноземців від 10 серпня 1927 р. Згідно з ним, для отримання

громадянства встановлювався трирічний термін проживання на території Франції¹⁰. Громадянами країни також безперешкодно ставали іноземці, одружені з місцевими жителями та діти, котрі народжувались від такого шлюбу¹¹. Однак, декларовані урядом ліберальні заходи щодо іммігрантів, не завжди втілювалися у практичну площину, а порушення громадянських прав окремих національних груп було буденним явищем. Так, французька поліція обмежувала в'їзд на територію країни греко-католицьких священників, які мали опікуватися українськими іммігрантами¹². Ще одним доказом обмеження громадянських прав іммігрантів у Франції стали арешти паризькою поліцією у квітні 1929 р. десятків іноземців, з метою не допустити їх до маніфестації 1 травня¹³.

Інтерес західноукраїнської громадськості до імміграції у Франції значно зріс в часі світової економічної кризи. У листопаді 1931 р., газета "Діло" повідомляла, що впродовж вказаного року тут втратили роботу 500 тис. осіб¹⁴. З огляду на таку ситуацію, комісія праці французького парламенту прийняла резолюцію, щодо імміграції іноземних робітників¹⁵. На виконання цієї ухвали уряд країни почав вживати радикальних заходів, спрямованих на обмеження імміграційного потоку¹⁶. Більше того, французький парламент у грудні 1931 р. прийняв проект закону про захист місцевих робітників від іноземної робочої сили. Згідно з ним, першочергове право працевлаштування мали: 1) російські та італійські політичні емігранти; 2) учасники Першої світової війни із армій Антанти; 3) іноземні робітники, одружені з французькими жінками; 4) іноземці, котрі зазнали виробничого травматизму¹⁷. У іншому законопроекті передбачалося обмежити до 10% число іноземних робітників на підприємствах, а також позбавити державних гарантій ті промислові і торгівельні фірми, які надаватимуть перевагу іноземцям¹⁸. В свою чергу, французький уряд повинен був слідкувати аби сільськогосподарські робітники не працевлаштовувалися у містах¹⁹. До вказаних заходів варто додати закон від 10 серпня 1932 р., який забороняв іноземцям змінювати професію²⁰. Серйозність намірів французького уряду засвідчило інтерв'ю газети "Paris soir" прем'єр-міністра П'єра-Етьєна Фландена, в якому він обіцяв, що для захисту французьких робітників уряд може вдаватися до депортацій іноземців²¹. В умовах поглиблення кризових явищ у французькій економіці обіцянки прем'єра стали цілком реальними. Як повідомляла газета "Діло", 1933 р. з Франції депортовано 50 тис. польських робітників²². Крім того, бажаючим іммігрувати ускладнено процедуру отримання французьких віз. Вони надавалися лише дружинам, нареченим, дітям віком до 15 років, батькам віком понад 55 років²³. В той же час міністерство внутрішніх справ посилило нагляд за іммігрантами. На початку 1933 р. поліція депортувала з Франції 3930 іноземців. У тому ж проміжку 1934 р. – 5 400 осіб²⁴. Такі заходи підсилювались масованою пропагандистською кампанією. Показовим у цьому відношенні став маніфестаційний похід 15 тис. учасників Першої світової війни, котрі вимагали депортувати усіх заробітчан з Франції²⁵. Така ситуація тривала до початку 1936 р., коли французька економіка почала виходити з кризи, що позитивно позначилося на імміграційній кон'юнктурі.

Після приходу до влади уряду Народного фронту Альбера Сарро (січень 1936 р.), частково припинились депортації, а сільськогосподарським працівникам дозволено змінювати місця праці, запроваджено 40-годинний робочий тиждень, платні відпустки, збільшено пенсійні виплати²⁶. Однак, “відлига” у французькій імміграційній політиці тривала недовго. Уряд Едуарда Деладье у листопаді 1938 р. опублікував декрет, в якому наголошувалося, що частина іммігрантів недостойна французької гостинності²⁷. В листопаді 1939 р., для посилення контролю над іммігрантами створено спеціальну бригаду поліції чисельністю 1 500 осіб²⁸. Зросла ціна ідентифікаційної карти – на 100 франків для забезпечених роботою іммігрантів та на 400 – для незабезпечених²⁹. Крім того, для отримання громадянства збільшено термін проживання на території Франції до 5 років³⁰. Щодо громадянських свобод, то натуралізовані іноземці були позбавлені права голосу³¹.

Попри проблему законодавчого регулювання імміграції у Франції, громадськість Західної України гостро реагувала на проблеми пов’язані із відносинами українських іммігрантів з іммігрантами інших національних груп. Станом на 1921 р., 79 % іммігрантів у Франції були вихідцями з країн, що мали спільний кордон з нею³². За таких обставин, виокремилися регіони їхнього розселення, та професійна спеціалізація. Так, наприклад, африканці та азіати заселяли портові міста, зокрема Марсель, італійці селилися вздовж узбережжя Середземного моря, бельгійці – на Півночі країни³³. Що стосується професійного розподілу, то в гірничовидобувній галузі працювали здебільшого поляки, в деревобробній промисловості та будівництві – італійці, в залізорудній промисловості – турки, у сільському господарстві – італійці та іспанці, у сфері обслуговування – німці³⁴. Впродовж 1918–1926 рр. у сільському господарстві Франції було зайнято 600 тис. іммігрантів, а в промисловості – 850 тис. осіб³⁵.

У окремих місцевостях Франції іммігранти становили значний відсоток населення. Так, у м. Буш-дю-Рон (Південний департамент) та у Приморських Альпах проживало 20 % іноземців, у Ніцці чверть жителів склали італійці, а в 107 муніципалітетах, поляки становили більше половини населення³⁶. У м. Кнютанжі (околицях Тіонвіля, що на Сході Франції), де розташовувалась сталеварна фабрика, працювало кілька тисяч іноземних робітників³⁷. “Українська робітничка колонія була незначною у порівнянні з італійцями, росіянами або поляками: чужинці – це основний контингент робітників; місцеві лоренці займали лише фахові посади або посади наглядачів”³⁸. Щодо різних національностей, то “[...тут були чехи, словаки, македонці, мароканці – словом справжній інтернаціонал.]”³⁹ – писала газета “Діло”.

Загалом, французькі промисловці та аграрії надавали перевагу слов’янським робітникам і в першу чергу російським та українським⁴⁰. Вони могли працювати понаднормово, а їхня мінімальна заробітна плата на заводі становила від 13 до 30 фрн. денно, тоді як італійці, за таку ж роботу, отримували до 50 фрн.⁴¹

Газета “Діло” значну увагу приділяла імміграційній статистиці, оскільки вона, до певної міри, віддзеркалювала національну політику польської влади. За її інформаціями впродовж 1920–1930 рр. з Польщі до Франції емігрувало 330 285 осіб⁴², де число українців становило 100 тис. осіб⁴³. Еміграція поляків у 1922–1924 рр. була відносно незначною (29840, 70898, 48912 осіб відповідно)⁴⁴. Її чисельність у Франції досягло свого піку 1931 р., коли становила 500 тис осіб (найбільше іноземне населення Франції після італійців)⁴⁵. З огляду на це, газета “Діло” відзначала, що Польща намагалась “вирішити” популяційну проблему Франції. “Вона дала їй “досконалого працівника-продуцента осадника” і збільшила на майбутнє не тільки мешканців, але й повноправних по-духу громадян з французькою мовою”⁴⁶. В свою чергу остання зобов’язалась надати Польщі щонайменше один колоніальний мандат з колишніх німецьких колоній⁴⁷. Найбільше обурення в українській громадській думці викликала умова такого “обміну”, де “[...] була згода Франції аби іммігруючий контингент сільськогосподарських робітників з Польщі становили українці та білоруси [...]”, а залишені ними господарства призначалися для польських осадників⁴⁸.

Серед іммігрантів у Франції були не лише заробітчани, але й значна частина політичних емігрантів з різних країн. Проблема співіснування російських та української політичних біженців була однією з найбільш важливих в громадській думці Західної України. Приводом до занепокоєння були часті конфлікти між ними, через політико-правове становище на території Франції. У 1921 р. сюди прибуло приблизно 60–100 тис. російських офіцерів, з яких майже 45 тис. проживали у Парижі та околицях⁴⁹. Попри основну масу іммігрантів, які були здебільшого малоосвічені, серед росіян “[...] спостерігались інтелігентні обличчя, котрі не залишили ще денікінські френчі з англійськими ‘удзиками’⁵⁰. За кошти фабрик для них заснували спеціальний клуб, дозволено створити Верховну монархічну раду, Російський національний союз, республікансько-демократичне об’єднання. Тут знаходилася ієрархія Російської православної церкви на еміграції з єпископами Євлогієм та Антонієм⁵¹.

У зв’язку з ліквідацією таборів для інтернованих в Польщі, частина української армії, зокрема старшини, емігрувала на роботу у Францію⁵². “Близько 600 українських вояків гостинно прийняті найстарішою республікою Європи, яка першою проголосила гасла: Свобода, Рівність і Братерство⁵³. Однак, як зазначала газета “Діло”, старшини УНР, котрі теж були людьми інтелігентними та дисциплінованими, працювали лише за 15 франків⁵⁴. Росіяни протестували проти заснування українських клубів чи громад, вважаючи, що всі вони одна нація і повинні триматися разом⁵⁵. Маршал Франції Фердинанд Фош, аргументуючи лояльну позицію французького уряду до росіян, зазначав: “Якщо Франція не стерта з карти Європи 1914 р., то вона цим перш за все зобов’язана Росії”⁵⁶. Крім почуття обов’язку перед російською імміграцією, Франція отримувала з неї чималу користь. Вона конфіскувала частину російських торгових і військових суден, а також залишки коштів врангелівської влади у Паризькому банку⁵⁷.

Крім проблеми співіснування українських та російських політичних іммігрантів, газета “Діло” значну увагу приділяла біженцям з Саару та Іспанії. За її інформаціями, щоденно, починаючи з 16 січня 1935 р. приблизно 200 осіб покидали Саар, тікаючи до Франції⁵⁸. Серед біженців були колишні послы і кілька керівників Фронту Єдності з родинами⁵⁹. Для забезпечення громадського спокою в середині країни, французький міністр внутрішніх справ видав 21 січня 1935 р. розпорядження, яким саарським іммігрантам заборонено втручатися у внутрішні справи Франції і виступати на зібраннях⁶⁰.

Враховуючи масовий, а подекуди й нелегальний характер імміграції з Саару, прем’єр-міністр П’єр Лаваль переслав секретаріатові Ліги Націй меморіал з вимогою, аби вона “[...] покрила частину коштів для емігрантів з Саару або припинила цю емірацію, виходячи з її причин”⁶¹. Заява французького уряду була розглянута на сесії Ліги Націй, але у наданні допомоги йому відмовлено⁶².

Щодо політичної еміграції Іспанії, то газета “Діло” повідомляла, що з 18 серпня 1936 р масово втікали до Франції здебільшого жінки та діти⁶³. Тут зазначалось, що іспанських іммігрантів, серед яких було 800 тис. міліціонерів⁶⁴, членів родин міністрів червоного уряду в Мадриді, 5 тис. вояків з 10 червоного корпусу (3 генерали, кільканадцять полковників та радянських старшин), відсилали у глибину краю, подальше від іспанського кордону⁶⁵. Попри надання захисту у середині країни французькі самоходи кружляли вздовж іспанського кордону та збирали дітей, жінок, втікачів⁶⁶. Однак, французький уряд, не затримував на довго іспанських емігрантів, бо це викликало б внутрішньополітичну та зовнішньополітичну кризу, а зокрема – загрозу епідемії⁶⁷.

Такими заходами, на думку української громадськості, Франція намагалась підтвердити своє нейтральне становище щодо подій в Іспанії, заявляючи, що “[...] дотримується приписів міжнародного права, де чужі вояки, які приходять на територію іншої держави, перестають бути вояками та учасниками війни”. Вона створила концентраційний табір для вояків червоної армії, де розміщувалося 140 тис. осіб⁶⁸.

В громадській думці Західної України, значна увага приділялась ставленню французів до іммігрантів. Зокрема, газета “Діло” відзначала, що вони по-філософськи тлумачили появу іноземців у 1919–1939 рр. “Франція з XII ст. є країною, куди прибували весь час нові покоління емігрантів з різних країн, які згодом тут осідали та розпливалися у французькому морі”⁶⁹ – вказувалося у ній.

Вважалося, що збільшення кількості іноземців не вплине на збереження громадського спокою в країні. Асиміляційний чинник був доволі сильним. Якщо на початку Першої світової війни у Франції проживали 1 млн. іноземців, то їх діти могли вже не знати батьківщини (прізвища змінені, чи зовсім перекручені; французи вимовляли їх імена як прочитували, а згодом, при вимові, пропускали поодинокі літери, і тому проходила повна заміна прізвища навіть у державних реєстрах)⁷⁰. “Такий принцип пояснював прагнення нації, яка має величезні колоніальні поселення і приймає до свого організму чужинців, дбати про охорону своїх расових і національних прикмет”⁷¹.

Нестача робочих місць в умовах світової економічної кризи, як повідомляла газета “Діло”, викликала в націоналістичній пресі цілу кампанію у справі оборони французьких робітників перед конкуренцією іноземців⁷². Речником цієї кампанії був редактор щоденної газети “Le Petit Journal”, власник фабрики парфум Рене Гашет, який в низці публікацій вказував на недоречність прийому іммігрантів тоді, коли перед французькими робітниками була загроза безробіття і відчувалась нестача праці⁷³. Кампанія цього щоденника знайшла широкий відгомін у періодичній пресі. Одночасно в цьому напрямі почала діяти влада. Один з депутатів-консерваторів 18 грудня 1931 р. у будинку парламенту публічно сказав: “Франція потерпає не від економічної кризи, а від кризи іноземного вторгнення”⁷⁴. Французькі робітники, в свою чергу, організовували демонстрації та мітинги з вимогами національної переваги при влаштуванні на роботу, вигукуючи, що іммігранти виривають хліб з вуст французів⁷⁵.

Газета “Діло” зауважила, що чи не найбільше занепокоєння французької громадськості викливав зростаючий вплив єврейських емігрантів із Німеччини. З цього приводу у ній відзначалося “[..] імміґраційний елемент є причиною журби, бо вони роблять конкуренцію французьким купцям, адвокатам, лікарям, навіть подекуди приватним підприємцям та робітникам”⁷⁶. На сторінках однієї з клерикальних газет були розміщені вимоги аби євреїв, які з Німеччини емігрували до Ельзасу та Лотарингії, рівномірно розсили по усій Франції та Африці⁷⁷. Таких іммігрантів у прикордонних департаментах було 150–200 тис. осіб⁷⁸. Згідно зі статистикою французького міністерства внутрішніх справ сюди іммігрувало за весну-літо 1934 р. – 40 тис. німецьких громадян⁷⁹.

Загалом, варто відзначити, що газета “Діло” є цінним джерелом до вивчення громадської думки щодо імміграції у Франції впродовж міжвоєнного двадцятиліття. На її сторінках висвітлено імміграційну політику французького уряду, показано ставлення громадськості до різних імміграційних груп. Піддаючи критиці окремі заходи французької влади щодо іммігрантів, газета наголошувала, що власне Франція змогла прийняти тисячі заробітчан та політичних біженців. Крім фізичного забезпечення їхнього проживання, в окремих випадках, за ними зберігались громадянські свободи.

THE IMIGRATION IN FRANCE BETWEEN TWO WORLD WARS ACCORDING TO WESTERN UKRAINIAN POINT OF VIEW (BASED ON MATERIALS FROM “DILO” NEWSPAPER)

Lesya KUPYN

Lviv Ivan Franko National University
Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries

The author made an attempt to analyze immigration policy of France in public opinion of Western Ukraine during 1919-1939 years according to the data taken from the newspaper “Dilo”. French legislation concerning the immigrants and the influence of social, economic and political factors are investigated in the article.

Key words: immigration, policy, legislation, citizenship, assimilation.

¹ Smerek M. Sprawa obywatelstwa wychodźstwa polskiego we Francji / M. Smerek // Kwartalnik Instytutu naukowego do badań emigracji i kolonizacji (Warszawa). 1929. T. 1. – S. 286.

² Прицкер Д. А. Жорж Клемансо. Политическая биография / Д. А. Прицкер М.: Мысль, 1983. – 235 с.

³ Bettelheim Ch. Ekonomia Francji (1919–1945) / Ch. Bettelheim. Warszawa, 1955. S. 21.

⁴ Эмиграция и репатриация в России / [В. А. Ионцев, Н. М. Лебедева, М. В. Назаров, А. В. О कोरोков]. – М.: Попечительство о нуждах Российских репатриантов, 2001. – 490 с. – <http://www.cisdf.org/book-1.2.2.htm>. [12.07.10]

⁵ Качараба С. П. Еміграція з Західної України (1919 – 1939) / С. П. Качараба. – Львів: Львівський ун-т, 2003. – 416 с.

⁶ Флоркин Н. С. Трудовая иммиграция во Франции в новейшее время / Н. С. Флоркин. – К.: Наука, 1975. – 286 с.

⁷ Vanbure M. Traces littéraires de l’immigration russe dans la nouvelle revue française de 1920 a 1940.– <http://igitur-archive.library.uu.nl/student> [8.05.10]

⁸ De Wenden C. Ouverture et fermeture de la France aux étrangers. http://www.cairn.info/article.php?ID_ARTICLE=VING_073_0027[5.03.10]

⁹ Parinaud N. 168 ans d’immigration polonaise en France: http://www.regard-est.com/home/breve_contenu.php?id=56[17.12.09]

¹⁰ Naturalisation.– [http://fr.geneawiki.com/index.php/](http://fr.geneawiki.com/index.php/Naturalisation) Naturalisation. La_loi_du_10_ao.C3.BBt_1927.[5.04.10.]

¹¹ Ibid.

¹² Діло (Львів). 1929. 27 березня.

¹³ Там само. 3 травня.

¹⁴ Там само. 1931. 14 листопада.

¹⁵ Там само. 2 грудня.

¹⁶ Там само. 2 грудня.

¹⁷ Там само. 1931. 27 грудня.

¹⁸ Там само. 1931. 8 листопада.

¹⁹ Там само.

²⁰ Archive pour la catégorie ‘1919-1939 : La France et l’immigration’ l’<http://www.google.com.ua/search?>[4.11.09.]

²¹ Діло (Львів). 1932. 20 листопада.

²² Діло (Львів). 1933. 3 травня.

²³ Там само. 1934. 15 серпня.

²⁴ Там само. 13 жовтня.

- ²⁵ Там само. 18 листопада.
- ²⁶ Качараба С. Еміграція з Західної України (1919 – 1939). С. 345.
- ²⁷ Les vagues d'immigration en France: Repères historiques http://www.curiosphere.tv/SITHE/SITHE17785_DYN//medias/synthese_repere_histo.pdf [12.06.10].
- ²⁸ Діло (Львів). 1939. 16 листопада.
- ²⁹ Там само.
- ³⁰ Там само. 1939. 16 листопада.
- ³¹ Там само.
- ³² Archive pour la catégorie '1919-1939 : La France et l'immigration' <http://www.google.com.ua/search?>[4.11.09.]
- ³³ Ibid.
- ³⁴ Ibid.
- ³⁵ Ibid.
- ³⁶ Ibid.
- ³⁷ Діло (Львів). 1924. 23 березня.
- ³⁸ Там само.
- ³⁹ Там само.
- ⁴⁰ Там само. 19 серпня.
- ⁴¹ Там само. 11 березня.
- ⁴² Там само. 1931. 23 вересня.
- ⁴³ Там само. 1929. 29 липня.
- ⁴⁴ Там само. 26 березня
- ⁴⁵ Parinaud N. 168 ans d'immigration polonaise en France http://www.regard-est.com/home/breve_contenu.php?id=56[17.06.09.].
- ⁴⁶ Діло (Львів). 1930. 22 червня.
- ⁴⁷ Там само.
- ⁴⁸ Там само. 1930. 22 червня.
- ⁴⁹ Vanbure M. *Traces littéraires de l'émigration russe dans la nouvelle revue française de 1920 à 1940.*
- ⁵⁰ Діло (Львів) Там само. 1924. 11 березня.
- ⁵¹ Там само. 1925. 27 січня.
- ⁵² Там само. 1924. 11 березня.
- ⁵³ Там само. 19 серпня.
- ⁵⁴ Там само.
- ⁵⁵ Там само. 1924. 19 серпня.
- ⁵⁶ Цит. за: Первая волна Русской эмиграции. – <http://www.cisdf.org/book-1.2.2.htm>[19.08.10].
- ⁵⁷ Указ. соч.
- ⁵⁸ Діло (Львів). 1933. 19 січня.
- ⁵⁹ Там само. 1936. 17 січня.
- ⁶⁰ Там само. 21 січня.
- ⁶¹ Там само. 1936. 21 січня.
- ⁶² Там само. 23 січня.
- ⁶³ Там само. 18 серпня.
- ⁶⁴ Там само. 6 вересня.
- ⁶⁵ Там само. 8 вересня.
- ⁶⁶ Там само. 8 вересня.
- ⁶⁷ Там само. 1938. 3 квітня.
- ⁶⁸ Там само. 1939. 8 лютого.
- ⁶⁹ Там само. 1937. 24 січня.
- ⁷⁰ Там само.
- ⁷¹ Там. само.
- ⁷² Там само. 1931. 8 листопада.

⁷³ Там само.

⁷⁴ Archive pour la catégorie '1919-1939 : La France et l'immigration'

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Діло (Львів). 1933. 11 червня.

⁷⁷ Там само. 21 червня.

⁷⁸ Там само.

⁷⁹ Там само. 11 червня.